

Şükrü Saracoğlu (1887-1953)

1887'de İzmir ili Ödemiş ilçesi Üçeylül Mahallesi'nde doğdu. Babası Saraç Mehmet Tefrik Usta, annesi Şerife Hanım'dır. İlk ve orta öğrenimini Ödemiş'te yaptı. 1906'da İzmir İdadisinden "pekiyi" derece ile mezun oldu. Aynı yıl sınavla Mülkiye Mektebine girdi. Siyasi yaşamı da Mülkiye'deki öğrencilik yıllarında başladı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katıldı. 1909'da Mülkiye'den mezun oldu. 9 Eylül 1909'da atandığı İzmir Maiyyet Memurluğunda kaymakamlık stajına başladı. Aynı zamanda İzmir Sultanisinde Riyaziye öğretmenliği, 8 Nisan 1911'den itibaren de İzmir İttihat ve Terakki Ticaret Okulu Müdürlüğü görevlerini üstlendi. Ayrıca, Yusuf Ziya (Öniş) Bey'e ait özel okulda da öğretmenlik yaptı. İzmir Valisi Rahmi Bey'in desteğiyle Ocak 1914'te hükûmetin açtığı sınavı kazandı. Öğrenimini sürdürmek amacıyla burslu olarak Belçika'ya gönderildi. I. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine ülkeye dönmek zorunda kaldı. İstanbul'da İhtiyat Zabıt Mektebi'nde altı aya yakın eğitim gördükten sonra İzmir'e döndü. Vali Rahmi Bey'in girişimleri ile Mayıs 1915'te öğrenimini tamamlaması için İzmir ili adına İsviçre'ye gönderildi. Cenevre Üniversitesi Siyasi İlimler Fakültesinde Politika ve Ekonomi eğitimi aldı. 1918'de mezun oldu. Öğrenciliği sırasında Cenevre Türk Yurdu'nu kurdu ve başkanlığını üstlendi. 1916 yılından itibaren, Mahmut Esat (Bozkurt)'ın başkanlığını yürüttüğü Lozan Türk Yurdu ile düzenledikleri konferanslarda "Neden ve Nasıl Türkçü Olduğu", "Şark Meselesi", "Millî Türk Edebiyatı" gibi konularda konferanslar verdi. 1919 yılının Haziran ayı sonlarında Mahmut Esat ile birlikte İsviçre'den ayrıldı. Venizelos, "Mahmut Esat ve Şükrü, nüfuzlu Jön Türk'tür" uyarısı ile Roma'ya çektiği telgrafla, ülkelerine dönmelerine izin verilmemesini ve tutuklanmalarını istedi ise de İtalya-Napoli üzerinden Rodos'a, oradan da gizlice bindiği Liççiri isimli İtalyan gemisi ile Kuşadası'na geldi. İtalyan işgali altındaki Kuşadası'nda ulusal direnişe katıldı. Direnişini Demirci Mehmet Efe'nin yanında sürdürdü. Burdur'daki askerî cephaneliği köşk nahiyesine taşıdı. Yunan ilerleyişini durdurmak üzere Aydın yöresinde kurulan "Genç Aydınlar" gurubunun kurucuları arasında yer aldı. Bu sırada İzmir livası adına Kuşadası, Kelas ve Balyanbolu'da yapılan seçimlerde Meclisi Mebusan'a üye seçildi. Yunanların arananlar listesinde olduğu için takma isimle ve farklı yollardan İstanbul'a geldi. Ne var ki şehir işgal edilmiş, Meclis de kapatılmıştı. Bunun üzerine Kuşadası'na geri döndü. Köşk, Nazilli, Aydın, Koçarlı, Söke cephelerinde savaşımını sürdürdü. Mahmut Esat ile birlikte, barış konusunda TBMM'nin önerilerini öğrenmek isteyen İtalyan Generali Kont Senni ile 6 Mayıs 1920'de yapılan görüşmelerde İzmir'de tek bir Yunan askeri bırakılmasına izin verecek bir barışın kabul edilmeyeceğini vurguladı. Yunan ordusunun Kuşadası'nı işgalinin ardından bir süre Milas ve Külek taraflarına çekildi. Büyük zaferin ardından Ödemiş'e dönerek çiftçilik yaptı. 1923 yılında Ödemiş Belediye Başkanlığına seçildi. 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında yapılan İzmir İktisat Kongresi'ne katıldı. İktisat Vekili Mahmut Esat'ın isteği üzerine Türkiye Çiftçiler Birliğinin nizamnamesini hazırladı. TBMM'nin II. Dönem seçimlerine katıldı. 807 oy alarak İzmir'den milletvekili seçildi. 11 Ağustos'ta Meclis'e katıldı, ertesi gün mazbatasını onaylandı. Meclis'te 1924 Anayasa tasarısı görüşmelerinde cumhurbaşkanına veto ve fesih yetkisi veren maddelere ulus egemenliğini aykırı olduğu nedeniyle karşı çıktı. Çağrısı üzerine Atatürk ile konuyu tartıştı ve ikna etti. 22 Kasım 1924'te kurulan Fethi Bey Hükûmeti'nde Maarif Vekili oldu. Bu görevini 3 Mart 1925'e kadar sürdürdü. Bakanlığı döneminde ilköğretim sorununun çözülmesi için çaba sarf etti. Meslek okullarına önem verilmesi gerektiğini savundu. 1926'da Yunan Hükûmeti ile görüşmeleri yürütmek üzere oluşturulan Karma Mübadele Komisyonunda Türk heyetinin başkanlığına getirildi. Yunanistan'ın Batı Trakya'da yaşayan Türklerin mallarına el koyması üzerine anlaşma sağlamak üzere 6 Nisan 1926'da bu ülkeye gönderildi. Anlaşma, 1 Aralık 1926'da imzalandı. III. Dönemde de İzmir milletvekilliğini korudu. 1 Kasım 1927'de 4. İsmet Paşa kabinesinde Maliye Vekili olarak yer aldı. 24 Aralık 1930'a kadar sürdürdüğü bu görevi sırasında dünya ekonomik bunalımının etkilerini azaltmaya dönük önlemler aldı. Türk Parasının Değerini Koruma Kanunu ile Askeri ve Mülki

Tekaüt Kanunu'nun çıkarılmasına öncülük etti. Başkanlığını yaptığı heyetle birlikte Merkez Bankasının yasal dayanağını hazırladı. Ekim 1931'de mali ve ekonomik incelemelerde bulunmak, iki ülke arasında ekonomik ilişkilerin gelişmesine ortam hazırlamak üzere Amerika'ya gitti. Dönüşünde inceleme ve önerilerini içeren bir rapor hazırladı. Önerileri ile Türkiye'de pamuklu sanayinin kurulmasını sağladı. Amerikan tarzı dokunan "Amerikan bezi" Türk tekstilinde yerini aldı. 9 Ocak 1932'de Osmanlı borçlarını ödeme koşullarının saptanması için oluşturulan komisyonun başkanlığına getirildi. 26 Ocak 1932'den itibaren Paris'te alacaklılarla yaptığı çetin görüşmeler, Batılı gözlemcileri bile hayran bıraktı. İmzaladığı anlaşma 1933'te TBMM'de onaylandı. 23 Mayıs 1933'te Adliye Vekilliğine getirildi. 11 Kasım 1938'e kadar yürüttüğü bakanlığı döneminde Avukatlık, Hakimler, İcra ve İflas, Barem ve Emeklilik Kanunları çıkarıldı. Cezaevlerini çağdaş koşullarda yeniden örgütledi. Mahkûmların tahliye sonrası topluma kazandırılması ilkesinden hareketle eğitime ve üretime önem verdi. Hasta ve veremli mahkûmlar için İmralı adasını cezaevine dönüştürdü. 11 Kasım 1938'de kurulan Celâl Bayar Hükûmeti'nde Cumhurbaşkanı İnönü'nün isteği üzerine Dışişleri Bakanlığı görevini üstlendi. Bu görevini Refik Saydam'ın kurduğu 11. ve 12. hükümetlerde de sürdürdü. Hatay'ın Türkiye'ye katılımına sağlayan antlaşmayı Fransa Büyükelçisi Massigli ile imzaladı. Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'na girmeme politikasını başarı ile uyguladı. Başbakan Refik Saydam'ın ölümü üzerine Cumhurbaşkanı İnönü tarafından 9 Temmuz 1942'de hükûmeti kurmakla görevlendirildi. Meclisin yenilenmesi üzerine 9 Mart 1943'te kabinesinin istifasını sundu ancak aynı gün yeniden hükûmeti kurmakla görevlendirildi. 7 Ağustos 1946'ya kadar aralıksız dört yıl süren başbakanlığı döneminde dış politikada savaşa girmeme kararlılığını sürdürdü. İnönü ve Churchill arasında 1 Şubat 1943'te Adana'da başlayan görüşmelere katıldı. İç politikada savaşın mali sıkıntılarını karşılamak üzere 11 Kasım 1942'de Varlık Vergisi çıkarıldı. Vergi ile ilgili yasayı "devrim kanunu" olarak niteledi. 1950'de "*Bugün Başbakan olsam ve ülkemin böyle bir paraya ihtiyacı olsa yine aynı kanunu çıkartmaktan korkmam!*" diyerek çıkardığı yasanın arkasında durdu. Başbakanlığı döneminde "*Köylüyü topraksız, toprağı köylüsüz bırakmayacağız*" ilkesi ile hazırlanan Toprak Reformu yasalaştı. 7 Haziran 1945'te Çalışma Bakanlığı kuruldu. 5 Haziran 1946'da Tek Dereceli Seçim Kanunu çıkarıldı. Yapılan değişikliklerle Cemiyetler Kanunu'nu demokratikleştirildi. 21 Temmuz 1946'da yapılan seçimlerin ardından 7 Ağustos'ta hükûmetinin istifasını verdi. Bu tarihten sonra CHP Genel Başkan Vekilliği görevini sürdürdü. 1 Kasım 1948'de TBMM Başkanı seçildi. 1 Kasım 1949'da yapılan seçimde de bu görevini korudu. 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlerde yeterli oy alamadığı için Meclise giremedi, 22 Mayıs'a kadar Meclis Başkanlığı görevini sürdürdü, bu tarihten sonra siyasal yaşamdan çekildi. Şükrü Saraçoğlu kültürel birikimi ve aydın düşünceleri ile pek çok kez Atatürk'ün övgüsünü aldı. Tarih çalışmalarına hız verdiği günlerde pek çok milletvekiline birer tarih kitabı vererek özetlemesini isteyen Atatürk en çok Saraçoğlu'nun özetini beğendi ve onu candan kutladı. Saraçoğlu bu günlerde Atatürk'ün sofrasında da sıklıkla yer aldı. Şükrü Saraçoğlu, Türk spor tarihinde de önemli bir yer edindi. 16 Mart 1934'ten 15 Ekim 1950'ye kadar aralıksız 17 yıl Fenerbahçe Spor Kulübü'nün başkanlığını, 1950-53 arasında da fahri başkanlığını yaptı. Time Dergisi'nin Atatürk ve İnönü'den sonra 12 Temmuz 1943'te kapak yaptığı ikinci Türk olan Şükrü Saraçoğlu 27 Aralık 1953'te kansere yenik düşerek yaşamdan ayrıldı.

Şaduman HALICI

KAYNAKÇA

ATAY, Falih Rifki, **Atatürkçülük Nedir?**, Ak Yayınları, İstanbul 1966.

GÜL, Saime, **Şükrü Saraçoğlu (1923-1946)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2001.

HALICI, Şaduman, **Yeni Türkiye Devleti'nin Yapılanmasında Mahmut Esat Bozkurt (1892-1943)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004.

İNÖNÜ, Erdal, "Anılar ve Düşünceleri", **Şükrü Saraçoğlu ve Dönemi-Hakkında Basında Çıkan Yazıların Bazıları**, Der. Yılmaz Saraçoğlu, Gelişim Matbaacılık, İstanbul 2000.

MÜCELLİDOĞLU, Ali Çankaya, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, Cilt IV, Mars Matbaası, Ankara 1968-1969.

ÖZTÜRK, Kâzım, **Türk Parlamento Tarihi-TBMM II. Dönem 1923-1927**, Cilt III, TBMM Basımevi, Ankara 1995.

TBMM Arşivi, İlhami Bey Dosyası, "Tedkik-i İntihab Neticesini Mübeyyen Mazbata".

Türk Tarih Kurumu Arşivi, DN: Y/653.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü 1920-1991, TBMM Basımevi, Ankara 1994.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sukru-saracoglu-1887-1953/?pdf=3347> adresinden erişilmiştir